

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 41 Volume: 8 Issue: 41

Aralık 2015

December 2015

www.sosyalarastirmalar.com ISSN: 1307-9581

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLERİN KALEYDOSKOPİK YAPISI: İMALAT SANAYİ ÖRNEĞİ*

THE KALEIDOSCOPIK STRUCTURE OF COMPARATIVE ADVANTAGES IN TURKEY DURING THE GLOBALISATION PROCESS: AN ESSAY OF THE MANUFACTURING INDUSTRY

Gonca AKGÜN GÜNGÖR**
M. Faysal GÖKALP***

Öz

Küreselleşme, artan ticari entegrasyonu ve beraberinde üretim ve yatırımın küreselleşmesi ve hızla yayılan teknolojik gelişimi de doğurmaktadır. Kaleydoskopik Karşılaştırmalı Üstünlükler Hipotezi, bu gelişmelerin, uluslararası ticarete ülkelerin maliyetlerini birbirine yaklaştırdığını ve karşılaştırmalı üstünlüklerin çok çabuk değişen, oynak bir yapıya kavuşturduğunu yani "kaleydoskopik" hale getirdiğini savunmaktadır.

Çalışmada, Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinin karşılaştırmalı üstünlüklerinin kaleydoskopik (oynak) bir yapıya sahip olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, alt sektörlerin rekabet gücü dolayısıyla uzmanlaşma derecesi, *Ticari Uzmanlaşma İndeksi* yardımıyla hesaplanmıştır. Sonuçta veriler, 1980-2013 döneminde imalat sanayi alt sektörlerinin çoğunluğunda karşılaştırmalı üstünlüklerin dalgalı bir seyir izlediğini yani kaleydoskopik bir yapıda olduğunu göstermektedir. Nitekim çalışmada, Kaleydoskopik Karşılaştırmalı Üstünlükler Hipotezinde savunulan iddiaları destekleyen sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kaleydoskopik Karşılaştırmalı Üstünlükler Hipotezi, Ticari Uzmanlaşma İndeksi, Oynaklık Katsayısı.

Abstract

Globalisation causes increased trade integration which brings along globalization of production and investment and technological development spreading rapidly. The Kaleidoscopic Comparative Advantages Hypotheses advocates that those developments bring countries' costs close to one another in international trade and cause a quick changing, volatile structure in comparative advantages; that is to say make them kaleidoscopic.

The study aims to investigate whether the comparative advantages of Turkish Manufacturing Industry sub-sectors are kaleidoscopic (volatile) or not. In this context, the specialization degree of sub-sectors through competitive power is calculated by means of 'Trade Specialization Index'. In the end the data shows that during 1980-2013, comparative advantages in most of the manufacturing industry sub-sectors have a fluctuating course, showing they have a kaleidoscopic structure. As a matter of fact, in the study, results supporting the ideas defended in the Kaleidoscopic Comparative Advantages Hypotheses are obtained.

Keywords: Kaleidoscopic Comparative Advantages Hypotheses, Trade Specialisation Index, Volatility Coefficient of Variation.

Giriş

Geleneksel teoriler, uluslararası ticari şoklar karşısında emeğin gelir artışı ve sektörler arasında yeniden dağılımı üzerine odaklanarak, uluslararası ticaretin kaynakların daha etkin kullanımına öncülük ettiğini savunmaktadır (Traca, 2005: 432). Heckscher-Ohlin modeli ve bundan türetilen teoriler, ülkelerarası üretim maliyeti farklılıkları, emek ve sermaye arzındaki artışlar ve ticaret politikalarının refah sonuçları üzerinde dururken, ülkelerarası maliyet/verim farklılıklarını emek ve sermayeden oluşan faktör donatımına bağlı olarak açıklamaktadır (Bayraktutan, 2003: 183). Nitekim 1960'lardan sonra küreselleşme sürecinde, Geleneksel teoriler ile açıklanamayan olgulara açıklık getirmek üzere, *Alternatif Teoriler (Yeni Teoriler)* ortaya atılmıştır (Akkoyunlu, 1996: 72). Bu teoriler, birçok ülke arasındaki ticaretin benzer faktör donatımlarına sahip ülkeler arasında yapıldığı ve benzer fakat farklılaştırılmış ürünlerin endüstri-içi ticareti tarafından karakterize edildiği gerçeğini açıklamak için geliştirilmiştir (Masse, 2001: 214).

Bu Yeni Teorileri ortaya atan iktisatçılar arasında yer alan J. Bhagwati ve V. Dehejia, uluslararası ticaretin gelir dağılımı üzerindeki etkileri konusu üzerine odaklanmakta ve bu konuda farklı bir kavram

* Bu makale, Gonca AKGÜN GÜNGÖR'ün Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2015 yılında tamamlanan "Kaleydoskopik Karşılaştırmalı Üstünlükler Hipotezi Çerçevesinde Uluslararası Ticaret, İstihdam ve Gelir Dağılımı İlişkisinin Analizi" başlıklı yayımlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

*** Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

ortaya atmaktadırlar. Küreselleşmenin karşılaştırmalı üstünlüklerin yapısını değiştirerek “kaleydoskopik (kaleidoscope, çabuk ve sık değişen, oynak)” karşılaştırmalı üstünlüğe öncülük ettiğini savunmaktadır (Davidson ve Matusz, 2008: 8). Bhagwati ve Dehejia 1994 yılındaki çalışmalarında “Bhagwati ve Dehejia Hipotezi” bir diğer kullanımıyla “Kaleydoskopik Karşılaştırmalı Üstünlükler Hipotezi” adı altında, karşılaştırmalı üstünlüklerdeki bu sürekli ve hızlı değişimi “kaleydoskopik karşılaştırmalı üstünlük” kavramı ile açıklamakta ve bu tarihten itibaren söz konusu hipotezi ayrıntılandırmaktadır (Bhagwati ve Dehejia, 1994; Dehejia, 1996: 3-4).

Detaylı olarak incelenirse; Jagdish Bhagwati ve Vivek H. Dehejia tarafından desteklenen Kaleydoskopik Karşılaştırmalı Üstünlükler Hipotezi, günümüzde yaşanan bu küresel entegrasyonun, uluslararası ticari açıklık vasıtasıyla ülkelerin üretim maliyetleri arasındaki farklılıkları giderek birbirine yaklaştırdığını savunmaktadır. Uluslararası ticari işlemlerde iletişim hızının artması ve araştırma faaliyetlerinin hızla gelişmesi endüstri ve firmaların kar marjlarının “jilet inceliğinde ya da bıçak sırtında” olduğu küresel bir ekonomiye öncülük etmektedir. Bu durum ülkeler arasında ince ve keskin bir rekabet yaratarak, karşılaştırmalı üstünlükleri çok hızlı değiştirebilen yani hareketlilik ve oynaklık anlamında “kaleydoskopik (kaleidoscopic)” bir yapıya kavuşturmaktadır (Bhagwati, 2006: 41; Dehejia, 1995: 3-4). Böylece maliyetlerdeki çok küçük değişimler bile karşılaştırmalı üstünlüğün aniden bir ülkeden diğerine kaymasına neden olarak, endüstrileri oldukça “kırılgan (footloose)” yapmaktadır (Bhagwati, 1993: 23). “Kırılgan” yapı, maliyetlerdeki küçük değişmelerin karşılaştırmalı üstünlüğün bir ülkeden diğerine aniden kaymasına neden olan bir durumdur (Zakhilwal, 2001: 3).

Çalışmada, karşılaştırmalı üstünlüklerdeki bu kaleydoskopik yapının Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinde gözlemlenip gözlemlenmediği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunun için, çalışmada sektörlerin karşılaştırmalı üstünlük düzeylerini ölçen Ticari Uzmanlaşma İndeksi (TSI) ve bu indeksin oynaklık değişim katsayısı (CVTSI) hesaplanmıştır. Ticari Uzmanlaşma İndeksi, uluslararası rekabet gücü ve uzmanlaşma derecesinin bir göstergesidir ve indeksin zaman içerisindeki dalgalı bir seyir izlemesi imalat sanayinde kaleydoskopik bir yapının hakim olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Uluslararası ticarete ülkelerin kaleydoskopik karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olması, ticarete taraf ülkelerin rekabet düzeyinin de şiddetli olduğunu göstermektedir.

Uluslararası piyasalardaki şiddetli rekabet, firmaların, yapabilecekleri her ne değişim varsa yapmalarına, yurtiçi politikalar ve kurumlardaki farklılıklardan dolayı rakiplerin elde ettiği maliyet avantajlarını sınırlamak için lobi faaliyetlerine, işgücü ve çevre standartlarına olan artan talebi bir “fedakârlık felsefesi (altruizm)” olarak değil, rakiplerinin rekabetçiliğini azaltmanın bir yolu olarak görmelerine de neden olabilmektedir. İşgücü ve çevresel standartların farklılığı yasal olmasına rağmen, özellikle zengin ülkelerin fakir ülkeleri standartlarına yakınsamaya zorlaması, ülkelerin rekabet üstünlüğünü kolaylıkla elinden alabilen bir faktör olarak kullanılabilirliğini göstermektedir (Bhagwati, 2005a). Dolayısıyla Bhagwati, uluslararası ticareten sağlanan kazançların gerçek olduğunu, fakat bazı durumlarda kurumsal müdahalenin ve yapılan işlerin yeniden inşasının gerekliliğini de dile getirmektedir (Bhagwati, 2007a: 282).

1. Karşılaştırmalı Üstünlüklerin Kaleydoskopik Yapısının Nedenleri

Kaleydoskopik karşılaştırmalı üstünlük, bugün uluslararası anlamda yarışabilen firmaların üretim ve işlem maliyetlerindeki, üretim ve/veya ticaret politikalarındaki küçük değişmeler vasıtasıyla yarın karşılaştırmalı üstünlüklerini kaybederek piyasadaki çıkması ve yerini endüstri liderlerinin alması şeklinde artan oynaklığı yaratmaktadır (Davidson ve Matusz, 2003: 26; Davidson ve Matusz, 2008: 12;). Başka bir deyişle, bugün bir ülke X malında ve ticarete taraf olan diğer ülke Y malında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olurken; yarın bu aniden tam tersi yöne doğru gidebilmekte yani karşılaştırmalı üstünlükler bir ülkeden diğerine çok çabuk değişebilmektedir (Bhagwati ve Dehejia, 1994: 24). Bunun anlamı, dışarıda maliyetlerde görülen herhangi bir küçük, önemsiz değişikliğin bile uzmanlaşmayı ülkeler arasında kaydırarak, söz konusu ülkenin rekabetçiliğini kaybedebileceğidir (Bhagwati, 1998b: 10; Bhagwati, 2010).

Bhagwati ve Dehejia, küreselleşme sürecinde üretim ve işlem maliyetlerindeki farklılıkların ülkeler arasında giderek yaklaşmasına ve dolayısıyla acımasız bir rekabete bir başka deyişle uluslararası ticaretin serbestleştirilmesinin karşılaştırmalı üstünlüğün “kaleydoskopik” bir yapıya bürünmesine neden olan faktörleri açıkça şu şekilde ifade etmektedir (Bhagwati, 1991, Bhagwati, 1994, Bhagwati, 1995; Bhagwati, 1998b: 10; Bhagwati, 2006: 41-42; Dehejia, 1995: 36-37). Finansal küreselleşme (bir başka deyişle yatırımın küreselleşmesi) ile birlikte sermaye piyasalarının entegrasyonunun yarattığı ekonomik sonuçlar kaleydoskopik yapıya neden olan faktörlerden biridir. Küreselleşme çağında sermaye piyasaları önceye kıyasla birbiri ile daha fazla entegre olmaktadır. Finansal piyasalar o kadar fazla bütünleştirilmiştir ki, bu yüzden ülkeler arasındaki borçlanma faiz oranları önceden olduğu gibi birbirinden uzak değildir, yani bir ülkedeki faiz oranlarındaki değişmeler entegrasyon nedeniyle diğer ülkeleri de etkilemektedir. Bu durum sermaye hareketliliğinin yüksek olduğu uluslararası piyasada sermayeyi çekmek ve piyasadaki pay kapmak

isteyen ülkeleri daha acımasız ve sinsî bir rekabete doğru itmektedir. Rakiplerin elde ettiği en küçük avantaj bile karşılaştırmalı üstünlüğü rakiplere kaptırabilmektedir. Dolayısıyla finansal küreselleşme, uluslararası ticari süreci etkileyerek karşılaştırmalı üstünlüklerin oynaklığına neden olabilmektedir (Bhagwati, 1995b: 22-23; Bhagwati, 1998a: 20-21; Dehejia, 1995: 36-37, Dehejia, 1996: 3; Bhagwati, 1998b: 10).

Bir diğer faktör, teknoloji ve teknik bilginin ülkeler arasında yayılımıdır. Teknoloji, OECD ülkeleri arasında hızlı bir şekilde yayılmakta ve teknoloji yakınsaması kaçınılmaz hale gelmektedir. Teknoloji ve teknik bilgi uluslararası daha kullanılabilir hale gelmekte ve dolayısıyla teknolojiye erişim kolaylaşmaktadır. Teknik bilgiyi barındıran teknolojinin üretimde yoğun olarak kullanılması, üretim ve iletişim maliyetlerini etkileyerek karşılaştırmalı üstünlüklerin el değiştirmesi üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca çokuluslu şirketler ülkeler arasında aynı know-how'ı farklı mekânlara ulaştırmaktadır. Bu süreçte, gelişmiş ülkelerin teknolojiyi ellerinde tutmaları ise imkansız hale gelmektedir. Farklı ülkeler teknik bilgiyi aynı kitaplardan öğrenebilmektedir. Bu da onları, rakiplerinin yetiştirildiği okulların sağladığı aynı bilgiyi kendi okullarında edinebilme imkânına kavuşturmuştur. Tersine beyin göçüne neden olan bu durum, teknik bilgiyi ana ülkeye geri taşımaktadır. Teknolojik üstünlük, karşılaştırmalı üstünlüğü beraberinde getirmektedir. Nitekim teknolojinin bu denli hızlı yayılımı karşılaştırmalı üstünlüklerin de aynı şiddette el değiştirebilmesine neden olmaktadır (Bhagwati, 1995b: 22-23; Bhagwati, 1998a: 20, 21; Bhagwati, 1998b: 10).

Bu süreçte kaçınılmaz olan üretimin küreselleşmesi ise, çokuluslu şirketler ve teknik bilginin kullanımı ile birleşerek karşılaştırmalı üstünlüklerin kaleydoskopik hale gelmesine neden olan sebeplerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Küreselleşen üretimde rolü artan çokuluslu şirketler bu süreçte bugün küçük fakat önemli maliyet avantajları arama davranışı içerisinde. Birçok ülkedeki endüstri ve üretimdeki rakip üreticiler bu yüzden yakın aralıklı maliyetlerle yüzleşmektedir. Üretimde artık giderek ürün farklılaştırılmasının ve dikey uzmanlaşmaya dayalı parçalı üretim sisteminin yaygınlaşması, tercihlerin çeşitliliğini ve ülkelerin birbirine bağımlı olduğu bir üretim sistemini yaygın hale getirmekte ve uluslararası ticarete yön vermektedir. Üretimin bu yapısı ve üretimde ülkeler arasında oluşan karşılıklı bağımlılık, karşılaştırmalı üstünlükleri oynak bir yapıya kavuşturmuştur (Bhagwati, 1995b: 22-23; Bhagwati, 1998a: 20; Zakhilwal, 2001: 4; Bhagwati, 1998b: 10).

Üretim ve yatırımın küreselleşmesi ile birlikte ekonomide uluslararası ticaretin payının giderek artması, rekabeti tetikleyerek karşılaştırmalı üstünlüklerin kaleydoskopik hale gelmesine neden olan esas faktörlerden biridir. Uluslararası piyasalara açılarak daha aktif bir şekilde ticaret yapan ülke sayısı oldukça fazlaşmaktadır. Ülkelerin GSMH'sinin içindeki ticaret payı son 25 yılda iki katından daha fazla artmıştır. Uluslararası ticarete herhangi bir yerden sinsîce yaklaşan rakipler ve bunun beklentisi şimdi öncekinden çok daha büyüktür (Bhagwati, 1995b: 22-23; Bhagwati, 1998a: 41; Zakhilwal, 2001: 4; Dehejia, 1995: 36-37).

Kaleydoskopik karşılaştırmalı üstünlüklerin oluşmasına etki eden bir diğer faktör ise, uluslararası rekabet düzeyinin artmasıdır. Yatırım ve üretimin küreselleşmesi ve döviz kurlarının esnekliği ile uluslararası ticaretteki artış rakiplerin beklentilerini de arttırarak, uluslararası ticarete rekabeti acımasız bir hale getirmektedir. Bu durum belirli endüstriler ve firmaların karşılaştırmalı üstünlüğünün dış rekabet vasıtasıyla çabucak yıpratılabileceği, yok edilebileceği anlamına gelmektedir. Bhagwati ve Dehejia, rekabetin yoğun olduğu bu ortamda bugün rekabetçi olan firma/endüstrilerin yarın üstünlüklerini dolayısıyla işlerini kaybedebilecekleri hipotezini kurmaktadır (Davidson ve Matusz, 2000: 26; Bhagwati, 1998a: 21, 40; Bhagwati, 1998b: 10; Dehejia, 1995: 36-37). Maliyet ve fiyatlardaki bu anlık değişimler, firma/endüstrileri kazanan taraftan kaybeden tarafa çevirebilmektedir (Bhagwati, 2004: 237; Bhagwati ve Dehejia, 1994: 24).

2. Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinde Serbestleşme Süreci ve Karşılaştırmalı Üstünlükler

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye, 1962 yılında planlı döneme geçerek, 1980 yılına kadar geçen dönemde "ithal ikameci" - içe dönük - sanayileşme politikası izlemiştir. Bu yıllarda uygulanan ithal ikameci politikaların temel amacı, ithal ikamesinin gerçekleştirilip gerçekleştirilemediği tartışmalı olsa da, dış ticarete sınırlamalar getirerek, aşamalı olarak tüketim, ara ve yatırım malları ithalatını ikame etmeye yönelik sanayileşme sürecini devlet desteğiyle gerçekleştirmektir. Böylece Türkiye iç pazara yönelik, yerli malları üretimini ön plana çıkaran bir ithal ikameci sanayileşme sürecinde yol almaya başlamıştır. 1961 Anayasasının (emredici) hükmü nedeniyle 1962 yılında uygulanmak için 1 yıllık olarak hazırlanan plan bir kenara bırakılacak olursa, iki aşamada gerçekleşmesi planlanan ithal ikamesi döneminin tüketim malları ikamesini içeren birinci aşaması 1963-1967 ve 1968-1972 döneminde 1 ve 2. Beş Yıllık Kalkınma Planları ile gerçekleştirilmeye çalışılmış, 1970'li yıllardaki plan uygulamaları ile de ikinci aşama olan ara ve sermaye malları ikamesinin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. İthal ikamesinin birinci aşaması, yurtiçi piyasa kapasitelerinin sınırlarına ulaşılması ile sona ermektedir.

İthal ikameci dönemin sonunda ekonominin ithalata bağımlılığının artması ve temel mallarda ortaya çıkan kıtlıklar gibi nedenlerle, Türkiye dışa kapalı bir sanayileşme stratejisi ile ekonomik büyümeyi sağlayamayacağı sonucuna ulaşmıştır. Nitekim 1980 yılında ithal ikamesine dayalı sanayileşme

stratejisinden "ihracata dayalı" sanayileşme stratejisine geçilerek, ekonomide yapısal bir dönüşüm süreci başlatılmıştır (Eroğlu, 2003; Özcan, 1998).

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirlerinin uygulanması ile Türkiye'de ekonominin uluslararası piyasalarla bütünleşme süreci başlamıştır. Bir istikrar programı olmanın ötesinde, yapısal bir değişim programı olan 24 Ocak Kararları ile başlayan süreçte, uluslararası ekonomi ile entegrasyon üç aşama içerisinde tamamlanmaktadır. İlk aşama, 1980-89 yılları arasında gerçekleşen dış ticaretin serbestleştirilmesi sürecidir. Bu süreçte, dış ticaret mevzuatı değiştirilmiş, ithalat yasakları ve kotalar başta olmak üzere dış ticaretin önündeki engeller önemli ölçüde kaldırılmıştır. Gümrük vergileri, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ve Avrupa Birliği (AB) çerçevesinde aşağı çekilmiş, uluslararası rekabet avantajı sağlamak amacıyla kurlara esneklik kazandırılmış, mal ve faktör fiyatlarının piyasada belirlenmesine ağırlık verilmiştir. Bu çerçevede, kamunun ekonomideki ağırlığının azaltılmasına ve özelleştirmelere önem verilmiştir (Aydın vd., 2010: 45, 48; Gökalp vd., 2011: 92; Köse, 2002: 121). Sermaye hareketlerinin 1989 yılında 32 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle serbestleştirilmesi ile entegrasyon sürecinin ikinci aşamasına geçilmiştir. Böylelikle, ekonominin finansmanında iç tasarrufların yanı sıra dış sermaye de kullanılmaya başlamıştır. 1989'dan itibaren Türk Lirasının konvertibilitesi ile dış ticaretin serbestleştirilmesine yönelik politikalarla dış finansal serbestleşmeye yönelik uygulanan ekonomi politikaları da eşlik etmektedir.

1996 yılında AB ile Gümrük Birliği'ne üye olunması ise, entegrasyonun üçüncü aşamasını oluşturmaktadır. Böylelikle, özellikle imalat sanayinde uluslararası ekonomiye entegrasyon süreci tamamlanmaktadır (Gökalp vd., 2011: 92; Kılıç, 2012: 110; Savrul vd., 2013: 56). Küresel ekonomik sistemde ülkelerin birbirleri ile olan ticareti, dolayısıyla birbirlerine olan bağımlılıklarının giderek arttığı bir süreçte, Türkiye ekonomisi 1980'de İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisini uygulamaya başladığından itibaren uluslararası piyasalara entegre olmaya başlamıştır. Nitekim bu çalışmada, 1980 yılından itibaren günümüze kadar geçen sürede Türkiye'nin uluslararası piyasalara entegre olarak, ticarete elde ettiği karşılaştırmalı üstünlükler ve bunun kaleydoskopik yapısının varlığı incelenmiştir.

2.1. Karşılaştırmalı Üstünlük Düzeylerinin Belirlenmesi: Ticari Uzmanlaşma İndeksi

Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinde karşılaştırmalı üstünlüklerin belirlenmesinde, birkaç farklı yöntem (Ticari Uzmanlaşma İndeksi, Michaely İndeksi, Wolter İndeksi gibi) kullanılabilir. Bu yöntemler aynı zamanda sektörlerin uluslararası rekabet gücünün ve uzmanlaşma derecesinin de bir göstergesidir. Hesaplama yöntemleri, sektörün ihracat ve ithalat düzeyleri kullanılarak ortaya konulmakta ve hangi sektörlerde ülkenin üstünlüğünün var olduğu ya da var olmadığı belirlenebilmektedir. Bu alternatif hesaplama yöntemleri temelinde Balassa (1965) tarafından oluşturulan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler İndeksi (RCA)'ne dayanmakta ve bu indeksten türetilmektedirler.

Çalışmada, sektörlerin karşılaştırmalı üstünlük düzeylerinin ölçümünde, uluslararası rekabet gücünün alternatif ölçüm yöntemlerinden birisi olan, Donges ve Riedel (1976: 20) tarafından geliştirilen *Ticari Uzmanlaşma İndeksi (Trade Specialization Index- TSI)* kullanılmıştır. Ticari Uzmanlaşma İndeksi, basit *Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (RCA) İndeksinin* bir modifikasyonudur. Bu indeks, sektörün net ihracatının o sektörün toplam ticaret hacmine oranı şeklindedir ve ihracata veya ithalata olan uzmanlaşma derecesini belirlemektedir (Bender ve Li, 2002: 24; Irawan ve Yushkova, 2013):

$$TSI = \frac{X_{ij} - M_{ij}}{X_{ij} + M_{ij}}$$

Ölçüm sonucunda elde edilen TSI değeri sıfırdan ne kadar büyükse (TSI>0), ülke o kadar güçlü bir rekabetçiliğe yani karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir ve TSI değeri sıfırdan ne kadar düşüğe (TSI<0), ülke karşılaştırmalı üstünlüğe o derece sahip değildir yani dezavantajlı bir durumdadır.

2.2. Türkiye İmalat Sanayi Alt Sektörlerinde Ticari Uzmanlaşma İndeksinin Ölçülmesi

Küreselleşme sürecinde karşılaştırmalı üstünlüklerin uluslararası ticaretin büyük bir kısmının gerçekleştiği Türkiye imalat sanayi sektörlerinde oynak bir yapıya bürünüp bürünmediğini belirlemek için, zaman içerisinde karşılaştırmalı üstünlüklerin ne yönde geliştiğini belirlemek yani uluslararası rekabet gücünü ölçmek gerekmektedir. Türkiye'nin nispeten emek yoğun uzmanlaşmaya dayalı bir ülke olarak, zaman içerisinde karşılaştırmalı üstünlüklerinin seyrinin gelişimi, Türkiye'de kaleydoskopik karşılaştırmalı üstünlükler hipotezinin geçerliliğinin sınanabilmesi için önem arz etmektedir.

Türkiye imalat sanayi sektörlerinde Ticari Uzmanlaşma İndeksinin hesaplanması için kullanılan imalat sanayi alt sektörlerinin ihracat ve ithalat verileri ile Türkiye'nin toplam ihracat ve ithalat değerleri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nden elde edilmiştir. Tablo 1'de Türkiye'nin toplam imalat sanayinde 1980'den 2013 yılına tarafımızca hesaplanan Ticari Uzmanlaşma İndeksi (TSI) değerleri yer almaktadır.

Tablo 1: Türkiye Toplam İmalat Sanayinde Ticari Uzmanlaşma İndeksi-Karşılaştırmalı Üstünlük Ölçüm Sonuçları (1980-2013)*

Yıllar	TSI	Yıllar	TSI
1980	0,359	1997	0,267
1981	0,197	1998	0,243
1982	0,039	1999	0,179
1983	0,108	2000	0,273
1984	0,051	2001	0,067
1985	0,027	2002	0,098
1986	0,144	2003	0,110
1987	0,077	2004	0,144
1988	0,035	2005	0,148
1989	0,098	2006	0,154
1990	0,229	2007	0,137
1991	0,215	2008	0,090
1992	0,191	2009	0,073
1993	0,304	2010	0,156
1994	0,081	2011	0,184
1995	0,201	2012	0,101
1996	0,270	2013	0,162

* TÜİK ve TCMB'den elde edilen dış ticaret verileri kullanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Genel olarak incelendiğinde, karşılaştırmalı üstünlük düzeylerinin kısa zaman aralıklarındaki artış ve azalışları dikkati çekmektedir. 1985-1986 yılında TSI değeri (0,027'den 0,144'e) önemli oranda artarken, 1987-88'de düşmüş (0,077 ve 0,035) ve 1989'dan sonra tekrar yükselmiş ve 1990 yılında 0,229 değerine ulaşmıştır. Aynı durum 2009 yılı için de geçerlidir. 2009 yılında (0,073) oldukça düşen üstünlük düzeyi, 2010 yılında (0,156) yeniden artmaktadır. Ticari Uzmanlaşma İndeksindeki yıldan yıla gözlemlenen bu artış ve azalışlar toplam imalat sanayinde üstünlüklerin oldukça sık el değiştirdiğini yani kazanılıp kaybedildiğini göstermektedir. Ancak dalgalanma alt sektörler bazında incelendiğinde daha anlamlıdır. Nitekim toplam imalat sanayi sektörleri açısından yapılan incelemede, karşılaştırmalı üstünlüklerdeki dalgalanmalar ve oynaklıkların varlığı sınırlı olarak yansıtılabilmektedir. Çünkü bir ülkenin üstünlüğe sahip olması veya bu üstünlüğü kaybetmesi ticarete konu bir mal üzerinden ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla o mala ilişkin alt sektördeki ticari kazançlar ve kayıplar bu dalgalanmayı yani kaleydoskopik yapıyı daha belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu nedenle, karşılaştırmalı üstünlüklerin zaman içerisindeki değişiminin kaleydoskopik hale gelip gelmediği, yani yıldan yıla ani üstünlük değişimlerinin olup olmadığını araştırmak için imalat sanayi alt sektörlerinin karşılaştırmalı üstünlük düzeyleri (TSI)ni tek tek incelemek daha doğru olacaktır.

1980-2013 döneminde TSI'nın alt sektörler bazında detaylı olarak incelenebilmesi için gerekli olan dış ticaret verileri TÜİK tarafından 1980-2001 döneminde ISIC Rev. 2'ye göre yapılan faaliyet sınıflamasına göre yayımlanırken; 2002 yılından itibaren TÜİK'in Avrupa Birliği sınıflama sistemine geçerek sınıflama sistemini değiştirmesi nedeniyle, 2002-2011 döneminde NACE Rev. 2'ye göre sınıflama yapılmıştır ve bu iki sınıflamanın birbirlerine dönüşümü mümkün olmamaktadır. Bu yüzden dış ticaret istatistikleri kullanılarak hesaplanan karşılaştırmalı üstünlük (TSI) ölçümü sektör isimleri, kodları ve içeriklerinin farklılıklar gösterdiği, iki dönem olarak incelenmektedir. Dolayısıyla hesaplama alt sektörler bazında, 1980-2001 ve 2002-2013 şeklinde iki dönem olarak ayrı ayrı yapılmıştır. 2001 ve öncesinde 29 alt sektör, 2002 ve sonrasında 23 alt sektör yer almaktadır. Tarafımızca her bir alt sektör için Ticari Uzmanlaşma İndeksi hesaplanarak sektörlerin karşılaştırmalı üstünlük düzeylerinin zaman içerisindeki gelişimi incelenmiştir (Bkz. Ek 1 ve Ek 2). Ayrıca alt sektörler, her iki dönem için emek başına düşen sabit sermaye yatırımları ve ücretlerin toplam gelir içerisindeki payı dikkate alınarak "Emek Yoğun Sektörler" ve "Sermaye Yoğun Sektörler" olarak sınıflandırılmıştır¹. Sınıflama yapılırken, verilerin her sektör için iki dönemin genel toplamları ait olduğu dönemin yıl sayısına bölünmüş ve her dönem için bir eşik değer elde edilmiştir. Sektörlerin "birim başına düşen sabit sermayeye yapılan ilaveler toplamı" verileri için, hesaplanan bu eşik değer üzerinde kalan sektörler sermaye yoğun sektörleri, eşik değer altında kalanlar emek yoğun sektörleri ifade etmektedir. "Üretim değeri başına düşen ücret" verilerinin genel toplamı, eşik değerinin üzerinde kalan sektörler emek yoğun ve eşik değer altında kalan sektörler sermaye yoğun sektörleri yansıtmaktadır. Tablo 2 ve Tablo 3, her iki döneme ilişkin yapılan bu faktör yoğunlukları sınıflandırmasını göstermektedir.

¹ Detaylı Bilgi için Bkz: Gonca Akgün Güngör (2015). *Kaleydoskopik Karşılaştırmalı Üstünlükler Hipotezi Çerçevesinde Uluslararası Ticaret, İstihdam ve Gelir Dağılımı İlişkisinin Analizi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 131-136.

Tablo 2: Faktör Yoğunluklarına Göre İmalat Sanayi Alt Sektörlerin Sınıflandırılması (1980-2001)*

Sektör Kodları (ISIC REV.2)	Emek Yoğun Sektörler
311	Gıda maddeleri sanayi
312	Başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddeleri sanayi
313	İçki sanayi
314	Tütün sanayi
321	Dokuma sanayi
322	Ayakkabı dışında giyim eşyası sanayi
323	Deri, deri benzeri maddeler ve kürk eşya sanayi (ayakkabı ve giyim eşyası hariç)
324	Ayakkabı sanayi (kalıp mamulü lastik ve lastik ayakkabılar hariç)
331	Ağaç ve mantar ürünleri sanayi (mobilya hariç)
332	Ağaç mobilya döşeme sanayi
341	Kağıt ve kağıt ürünleri sanayi
342	Basım, yayın ve bunlara bağlı sanayi
361	Çanak, çömlek, çini porselen vb. sanayi
362	Cam ve cam ürünleri sanayi
369	Taş ve toprağa dayalı diğer sanayi
371	Demir, çelik metal ana sanayi
372	Demir çelik dışında metal ana sanayi
381	Metal eşya sanayi
385	Mesleki ve ilmi aletler ile başka yerde sınıflandırılmamış ölçme ve kontrol aletleri ile fotoğrafçılık malzemesi ve optik aletler yapım sanayi
390	Diğer imalat sanayi
	Sermaye Yoğun Sektörler
351	Ana kimya sanayi
352	Diğer kimyasal ürünler sanayi
354	Çeşitli Petrol ve Kömür Türevleri sanayi
355	Lastik ürünleri sanayi
356	Başka yerde sınıflandırılmamış plastik ürünleri sanayi
382	Makine sanayi (elektrik makineleri hariç)
383	Elektrik makineleri ve aygıtları sanayi
384	Taşıt araçları sanayi

*Taraflımızca söz konusu dönemde sektörlerin birim emek başına düşen sabit sermaye yatırımlarına yapılan ilaveler verileri ve üretim değeri başına düşen ücret verileri ile uluslararası kurumlar ve akademik çalışmalarda kullanılan sınıflamalar birlikte dikkate alınarak mevcut sınıflama oluşturulmuştur.

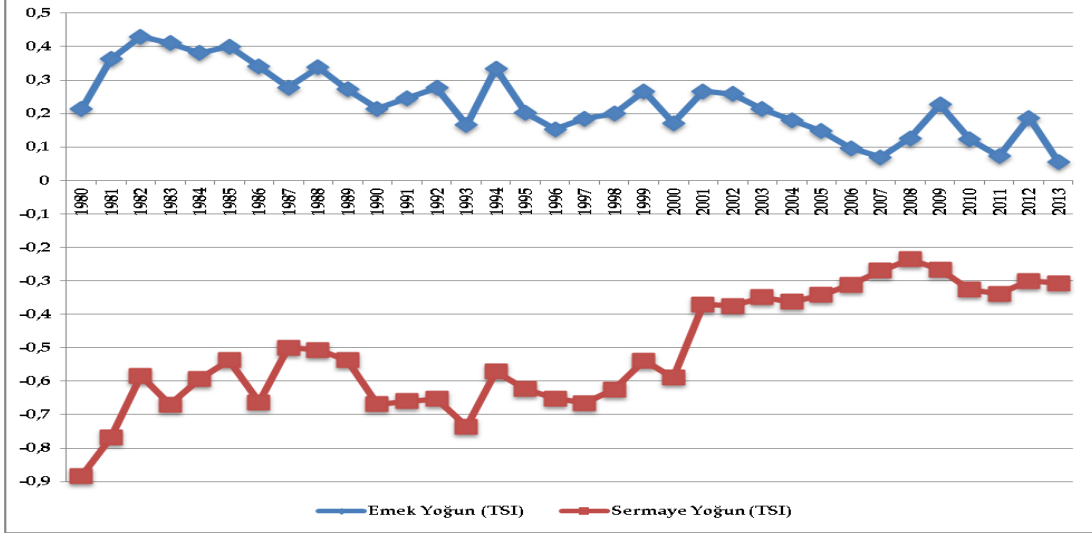
Tablo 3: Faktör Yoğunluklarına Göre İmalat Sanayi Alt Sektörlerin Sınıflandırılması (2002-2011)*

Sektör Kodları (NACE REV.2)	Emek Yoğun Sektörler
10	Gıda ürünlerinin imalatı
11	İçeceklerin imalatı
12	Tütün ürünleri imalatı
13	Tekstil ürünlerinin imalatı
14	Giyim eşyalarının imalatı
15	Deri ve ilgili ürünlerin imalatı
16	Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek yapılan eşyaların imalatı
17	Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı
18	Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması
23	Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı
24	Ana metal sanayii
31	Mobilya imalatı
32	Diğer imalatlar
	Sermaye Yoğun Sektörler
19	Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı
20	Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı
21	Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı
22	Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı
25	Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)
26	Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı
27	Elektrikli teçhizat imalatı
28	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı
29	Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı
30	Diğer ulaşım araçlarının imalatı

*Taraflımızca söz konusu dönemde sektörlerin birim emek başına düşen sabit sermaye yatırımlarına yapılan ilaveler verileri ve üretim değeri başına düşen ücret verileri ile uluslararası kurumlar ve akademik çalışmalarda kullanılan sınıflamalar birlikte dikkate alınarak mevcut sınıflama oluşturulmuştur.

Şekil 1’de emek ve sermaye yoğun sektörlerin toplamı için hesapladığımız TSI sonuçlarının 1980’den 2013’e seyri gösterilmektedir. Ticari uzmanlaşma indeksi sonuçlarında hem emek hem sermaye yoğun sektörlerde yıldan yıla artış ve azalışlar gözlemlenmekte ve indeks değeri emek yoğun sektörlerde sıfırın üzerindeyken, sermaye yoğun sektörlerde sıfırın altındadır. Bu durum, Türkiye’nin emek yoğun sektörlerde üstünlüğünün olduğunu ancak 2000’li yıllardan itibaren sermaye yoğun sektörlerde de dezavantajlı durumun azalarak TSI değerinin sıfıra doğru yaklaştığını göstermektedir.

Şekil 1: Emek ve Sermaye Yoğun Sektörler Toplamının Ticari Uzmanlaşma İndeksi (TSI) Sonuçlarına Göre Dağılımı

Kaynak: TÜİK ve TCMB’den elde edilen dış ticaret verileri kullanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

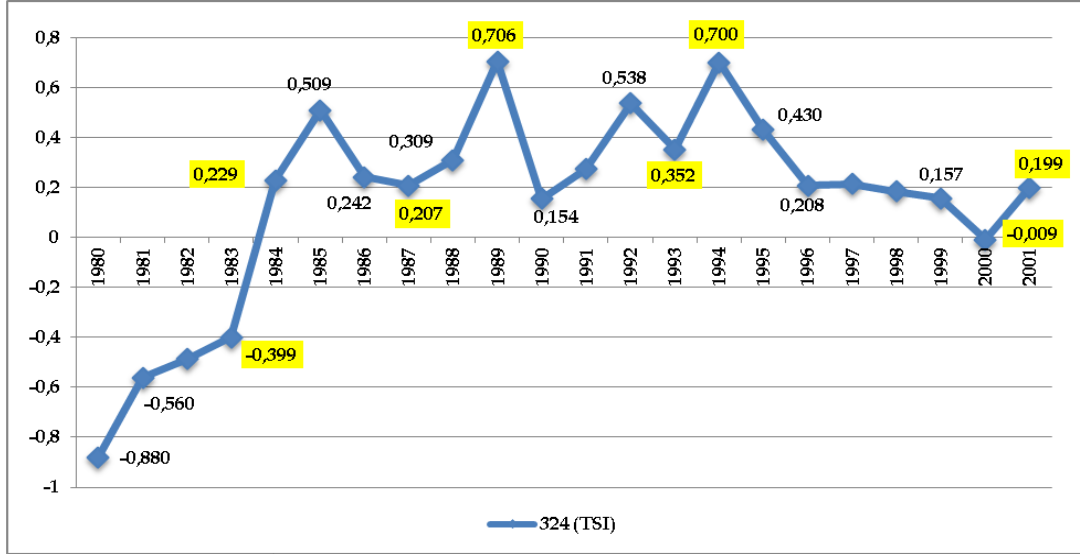
Burada Ticari Uzmanlaşma İndeksi dikkate alındığından, karşılaştırmalı üstünlük düzeyinin (TSI değerinin) sıfırın üzerinden sıfırın altına düşmesi, karşılaştırmalı üstünlüğün kaybedildiğini ve tam tersi durumda üstünlüğün kazanıldığını ifade etmektedir. Dolayısıyla, alt sektörler için elde edilen grafiklerde yıldan yıla TSI değerinin sıfırın altında ve üzerinde dalgalı seyretmesi karşılaştırmalı üstünlüklerin kaleydoskopik yapısını gösterecektir. Bunun dışında, bir sektörde zaman içerisinde ülkenin karşılaştırmalı üstünlük düzeyi daima sıfırın üzerinde ya da daima sıfırın altında seyredebilmektedir. Ancak, sıfırın üzerinde seyreden üstünlük düzeyi yıldan yıla kendi içerisinde düzey olarak artıp azalabilmektedir. Karşılaştırmalı üstünlüklerde, düzeyde bir azalış durumunda değer sıfırın üzerinde ise, ülke hala karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir yani üstünlük tamamen kaybedilmemiştir; ancak üstünlük düzeyindeki azalış sektörde üretim düzeyini ve ihracat miktarını azaltmıştır. Bir anlamda ticarete konu söz konusu malda ülke hala ihracat yapmakta fakat dış ticaret kazancı azalmaktadır. Nitekim yıldan yıla bu şekilde gerçekleşen ani üstünlük düzeyindeki değişimler de - değer sıfırın altına inmemiş ve ya tersi durumda sıfırın üzerine çıkmamış olsa da - karşılaştırmalı üstünlüklerin kaleydoskopik yapısını ortaya koyacaktır. Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinde karşılaştırmalı üstünlüklerin kaleydoskopik bir yapı gösterip göstermediği bu dalgalanmaların varlığı incelenerek belirlenmektedir. Alt sektörlerin karşılaştırmalı üstünlük değerlerinin grafiksel olarak seyri incelendiğinde, sektörlerin çoğunda Ticari uzmanlaşma indeks değerlerinin dalgalandığı, yıldan yıla artış ve azalışlar gösterdiği gözlemlenmektedir.

Nitekim karşılaştırmalı üstünlüklerin kaleydoskopik yapısını daha net bir biçimde ortaya koymak için imalat sanayi alt sektörlerinin bazıları daha detaylı olarak ele alınmıştır. Örneğin; emek yoğun sektörlerden (324) Ayakkabı sanayinde 1980-1983 döneminde Türkiye karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmamakta dolayısıyla karşılaştırmalı üstünlük indeks değeri negatif değerlerdedir (1980’de -0,880). 1984 yılında sektörde birden karşılaştırmalı üstünlük elde edilmekte yani Ticari Uzmanlaşma İndeksi (TSI) değeri sıfırın altında iken sıfırın üzerine çıkmakta (0,229) ve 1987 yılında yeniden bu üstünlükte bir azalış gözlemlenmekte (0,207), değer sıfırın üzerinde olmakla birlikte pozitif bölgede azalmaktadır (Şekil 2).

1989 yılında ise, TL’nin yabancı paralar karşısında konvertibiletisinin sağlanması ile sermaye hareketleri ve dış ticaretin serbestleştirilmesinin gerçekleştirilmesi sonucu ihracatın ülkede teşvik edilmesinin etkisiyle, karşılaştırmalı olarak üstünlüğe sahip olunan ayakkabı sanayinde üstünlük düzeyi en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 1993 yılında 0,352 düzeyinde oldukça düşük olan TSI değeri, 1994 yılında yapılan devalüasyon nedeniyle ihracat artışının hızlanması sonucu yeniden artarak 0,700 değerine çıkmıştır. 2000 krizinin üretimde yarattığı yıkımın etkisiyle ise, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olunan Türkiye’nin Ayakkabı sanayinde birden karşılaştırmalı üstünlüğünü kaybettiği (-0,009) gözlemlenmektedir. 2001 yılında yeniden üstünlük elde edilmiş ancak oldukça düşük düzeylerdedir. 1980’lerin başlarında (324) Ayakkabı sanayinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmayan Türkiye, 1984’ten sonra üstünlüğü elde etmektedir. 2000 yılına kadar Türkiye, (324) Ayakkabı sanayinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir, ancak zaman içerisinde

yıldan yıla üstünlük düzeylerinde ani azalış ve artışlar yaşanmaktadır. 2000 yılında üstünlük tamamen kaybedilmekte ve 2001 yılında birden yeniden kazanılmaktadır (Bkz. Şekil 2). Nitekim söz konusu sektörde karşılaştırmalı üstünlüklerin kaleydoskopik yapısı açıkça görülmektedir.

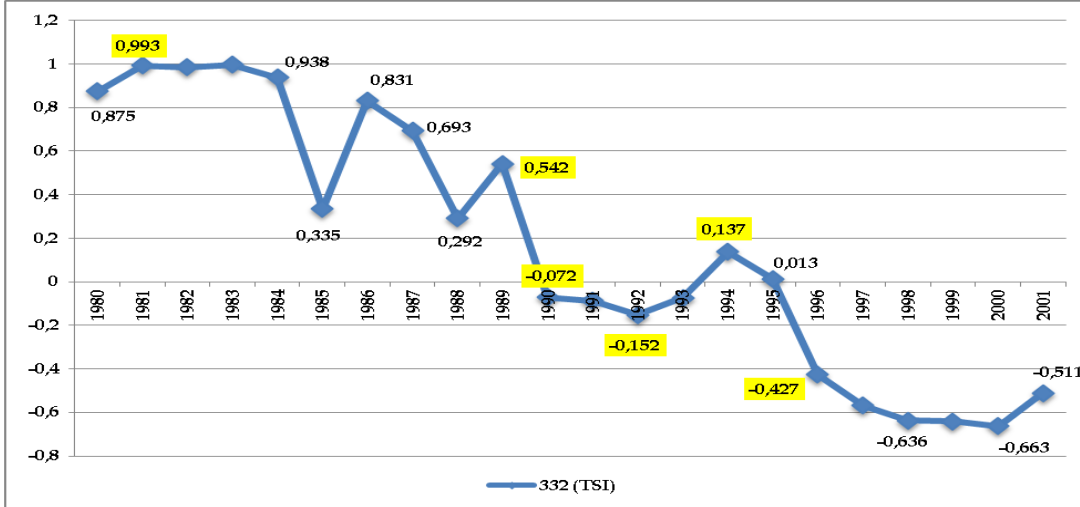
Şekil 2: 324-Ayakkabı Sanayinin Ticari Uzmanlaşma İndeksi (TSI) Sonuçlarının Seyri (1980-2001)

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen verilerden yararlanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Ayakkabı sanayinden farklı olarak Türkiye, Şekil 3'te görüldüğü gibi, 1980-1989 döneminde emek yoğun (332) Ağaç mobilya döşeme sanayinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahipken, 1990 yılında (-0,072) 1993 yılına kadar aniden karşılaştırmalı üstünlüğünü kaybetmiş ve 1994 yılında yine devalüasyonun etkisiyle karşılaştırmalı üstünlüğünü (0,137) yeniden kazanmıştır. Ancak bu sektörde, 1996 yılından itibaren (-0,427) karşılaştırmalı üstünlük tamamıyla kaybedilmiştir.

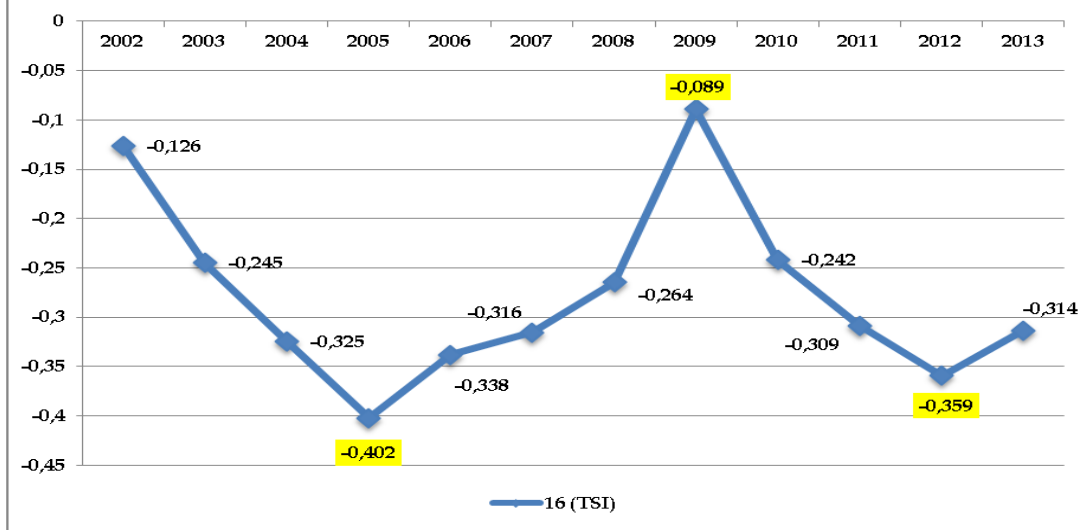
Şekil 3: 332-Ağaç Mobilya Döşeme Sanayinin Ticari Uzmanlaşma İndeksi (TSI) Sonuçlarının Seyri (1980-2001)

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen verilerden yararlanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

2001 sonrası dönemde ise, 332 kodlu sektörle eşleştirilebilecek olan 16 kodlu Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatında (mobilya hariç) karşılaştırmalı üstünlük söz konusu olmazken, değer 2005 yılında Türk Lirasının aşırı değerlenmesinin de bir yansımasıyla (-0,402) oldukça düşmektedir. Ticari uzmanlaşma indeks (TSI) değeri 2006 yılından itibaren ise, hala negatif bölgede bulunmasına rağmen 2009 yılına kadar (-0,089) artarak sifıra yaklaşmakta ve bu yıldan itibaren negatif bölge içerisinde yeniden düşmektedir. Negatif bölge içerisinde üstünlük düzeyinde gözlemlenen bu artış ve azalışlar (16) Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı sektöründe kaleydoskopik karşılaştırmalı üstünlüğün var olduğunu net bir şekilde göstermektedir (Şekil 4).

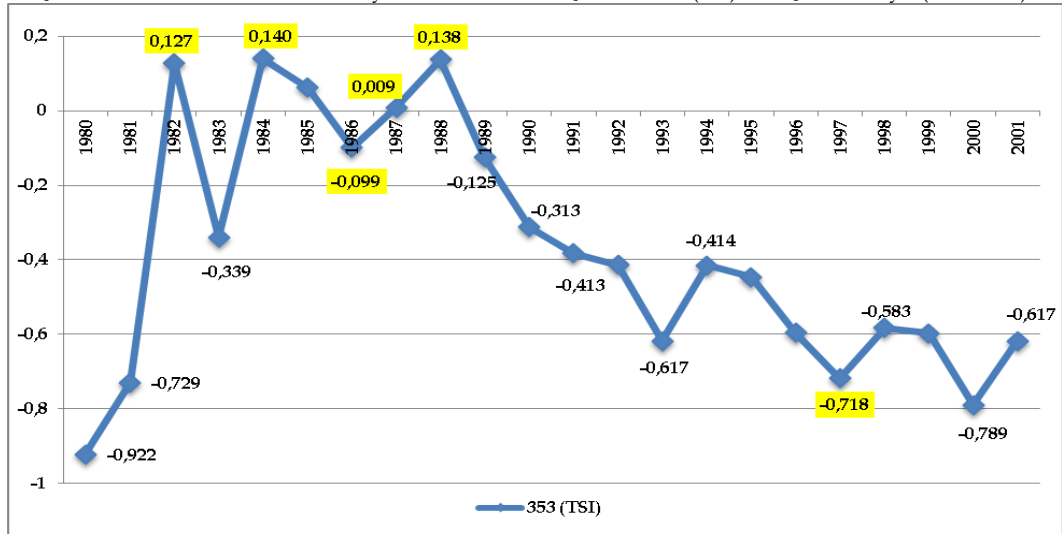
Şekil 4: 16-Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Ürünleri İmalatı (Mobilya Hariç) Sanayinin Ticari Uzmanlaşma İndeksi (TSI) Sonuçlarının Seyri (2002-2013)

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen verilerden yararlanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Karşılaştırmalı üstünlüklerdeki oynaklıklara sermaye yoğun sektörlerden de örnekler verilecek olursa, (353) Petrol rafinerileri sektöründe genel olarak karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmayan Türkiye, 1982, 1984 (TSI değeri 0,140), 1987 ve 1988 yıllarında aniden karşılaştırmalı üstünlüğü elde etmektedir. Petrol rafinerilerinin üretiminde yetersiz ve dışa bağımlı olan Türkiye, 1989 yılından itibaren ise, karşılaştırmalı üstünlüğünü tamamen kaybetmekle birlikte üstünlük düzeylerinin negatif bölge içerisinde de dalgalı bir seyir izlediği dikkati çekmektedir (Şekil 5).

Şekil 5: 353-Petrol Rafinerileri Sanayinin Ticari Uzmanlaşma İndeksi (TSI) Sonuçlarının Seyri (1980-2001)

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen verilerden yararlanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Sonuçlar alt sektörler bazında detaylı olarak incelendiğinde, Türkiye'de belirli sektörlerde karşılaştırmalı üstünlüklerin zaman içerisinde oynak bir dağılım sergilediği, kısaca kaleydoskopik yapının ortaya çıktığı açıkça gözlemlenmektedir. Karşılaştırmalı üstünlüklerin alternatif ölçüm yöntemlerinden biri olan TSI sonuçları, Türkiye imalat sanayi sektörlerinde genel olarak oynak yani kaleydoskopik bir yapının varlığını göstermektedir. Örneğin Türkiye, imalat sanayinde özellikle belirli sektörlerde, karşılaştırmalı üstünlüğe sahipken, bir sonraki yıl aniden karşılaştırmalı üstünlüğünü tamamen kaybedebilmektedir. Daha sonraki dönemlerde ise, aniden üstünlük yeniden kazanılabilmektedir (Sektör 324, 332, 353, 355 ...de görüldüğü gibi). Emek ve sermaye yoğun sektörler açısından ise, Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğünün emek yoğun sektörlerde olduğu, ancak zamanla sermaye yoğun sektörlerle doğru kaynaklarını yönlendirdiği ve bu sektörlerde uzmanlaşmaya yöneldiği görülmektedir.

3. Kaleydoskopik Karşılaştırmalı Üstünlük Göstergesi Olarak Ticari Uzmanlaşma İndeksinin Oynaklık Değişim Katsayısı

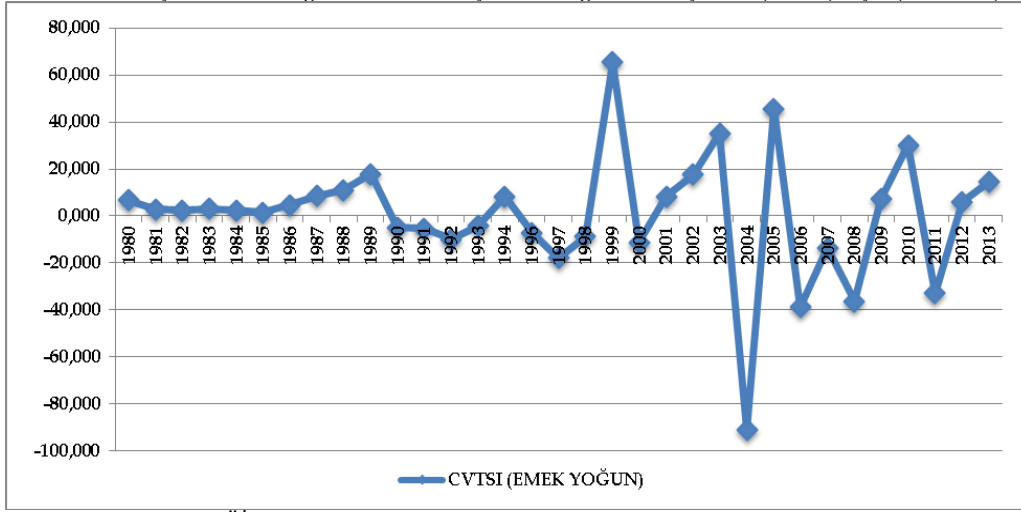
Karşılaştırmalı üstünlük düzeylerinin belirlenebilmesi için tarafımızca her bir alt sektör ve dönem için hesaplanan Ticari Uzmanlaşma İndeksinin (TSI) zaman içerisindeki seyri oynak bir yapının hakim olduğunu göstermektedir. Ancak tarafımızca alt sektörlerin Ticari Uzmanlaşma İndeks değerlerinin oynaklık katsayısı hesaplanarak oynaklığın gelişimi incelenmeye çalışılmıştır. Karşılaştırmalı üstünlüğün

göstergelerinden biri olan Ticari Uzmanlaşma indeksinin oynaklığı (CVTSl), dağılımın standart sapmasını dağılımın ortalamasına bölerek hesaplanmaktadır. Oynaklık, böylece dağılımın varyasyon (değişim) katsayısı ile ifade edilmektedir.

$$CV = \frac{\sigma}{\mu}$$

Bu oynaklık ölçümü, Zakhilwal (2001) ve Beaulieu vd. (2004) tarafından kullanılan oynaklık ölçüm yöntemi dikkate alınarak, Türkiye imalat sanayi alt sektörleri için yapılmıştır. Şekil 6'da 1980-2013 döneminde emek yoğun sektörlerin toplamı için hesaplanan oynaklık değişim katsayısının seyri verilmektedir. Oynaklık katsayısı emek yoğun sektörlerde üstünlüğün hakim olduğu dönemlerde pozitif bölgede iken, üstünlüğün kaybedildiği dönemlerde negatif bölge içerisinde dalgalanmaktadır. Genel olarak oynaklık katsayısının (CVTSl) 1998 yılına kadar istikrarlı bir seyir izlemekte olduğu; ancak 1998 yılından itibaren oynaklığın arttığı yani dalgalı bir seyrin ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle 2003 ve 2004 yıllarında oynaklık katsayısının oldukça şiddetli olduğu dikkati çekmektedir; katsayı negatif bölgeden pozitif bölgeye sıçramaktadır.

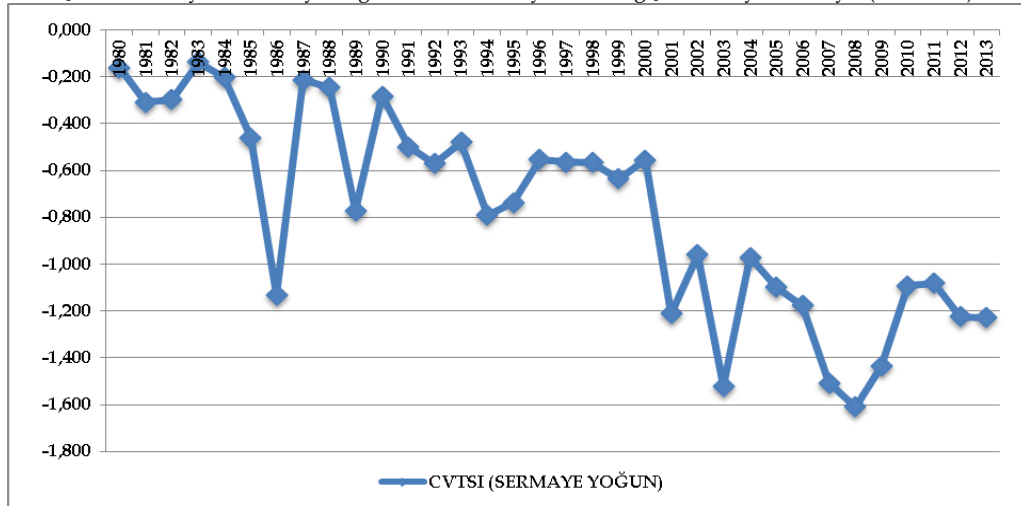
Şekil 6: Türkiye'de Emek Yoğun Sektörlerde Oynaklık Değişim Katsayısının (CVTSl) Seyri (1980-2013)

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen verilerden yararlanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Sermaye yoğun sektörlerde Türkiye karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmamakla birlikte, oynaklık değişim katsayısı negatif bölgede zaman içerisinde artmaktadır. Detaylı incelendiğinde, 1980'den 2013 yılına kadar, oynaklık katsayısında 1990 ve 2000'li yıllarda yapısal kırılmaların yaşandığı düşünülmektedir. Nitekim 1980-1990 döneminde genel olarak katsayı kendi içerisinde istikrarlı bir eğilimde iken, 1990 sonrası katsayı belirli bir oranda artmakta ve bir dönem yine aynı çizgide ilerlemektedir. 2000 yılında ise bir kırılma daha dikkati çekmektedir. Bu tarihten itibaren oynaklık katsayısının istikrarsızlaştığı, dalgalanmanın negatif bölgede artarak şiddetlendiği görülmektedir (Şekil 7). Türkiye'de teknoloji ve teknik bilginin yayılımı, 2000'li yıllardan sonra giderek daha fazla artmaktadır ve uluslararası ticarete teknolojik avantajların ülkeler arasında daha sık el değiştirmesi, bu dönemlerdeki dalgalanmanın şiddetli olmasını açıklamaktadır.

Şekil 7: Türkiye'de Sermaye Yoğun Sektörlerde Oynaklık Değişim Katsayısının Seyri (1980-2013)

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen verilerden yararlanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Dolayısıyla hem emek yoğun hem de sermaye yoğun sektörlerde Ticari Uzmanlaşma İndeksinin oynaklık katsayısının zaman içerisindeki dalgalı seyri, karşılaştırmalı üstünlüklerin kaleydoskopik yapısını göstermektedir. Nitekim, imalat sanayi alt sektörlerinin rekabet gücü Ticari Uzmanlaşma İndeksi yardımıyla bireysel olarak incelendiğinde, sektörlerin karşılaştırmalı üstünlük düzeylerinin zaman içerisindeki kaleydoskopik yapısı daha net olarak ortaya konulmuştur (Bkz. Ek 1 ve Ek 2). Özetle, TSI oynaklık değişim katsayısı incelendiğinde, hem emek yoğun hem de sermaye yoğun sektörlerde yapısal kırılmalar gözlemlenmiş ve özellikle 2000'li yıllardan itibaren daha şiddetli bir şekilde dalgalı bir seyir izlediği görülmüştür.

Sonuç

Çalışmada, Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinin karşılaştırmalı üstünlük düzeyleri, 1980-2001 ve 2002-2013 dönemleri için hesaplanıp tablolastırılarak, Kaleydoskopik Karşılaştırmalı Üstünlükler Hipotezi çerçevesinde yorumlanmıştır. Türkiye imalat sanayinde emek ve sermaye yoğun sektörlerin uluslararası rekabet gücü, karşılaştırmalı üstünlüklerinin düzeyi Ticari Uzmanlaşma İndeksi hesaplanarak belirlenmiştir. Ticari Uzmanlaşma İndeksi sonuçları, Türkiye'nin uluslararası ticarete karşılaştırmalı üstünlüğünün emek yoğun sektörlerde olduğunu (TSI pozitifdir), ancak 2000'li yıllardan itibaren sermaye yoğun sektörlerde de karşılaştırmalı üstünlük düzeyinde giderek dezavantajın azaldığını (sıfıra yaklaştığını) göstermektedir. İmalat sanayi sektörlerinde karşılaştırmalı üstünlük emek yoğun sektörlerde mevcut olmakla birlikte, üretimde teknik bilginin ve teknolojinin kullanımının yoğunlaşması, sermaye yoğun ürünlerde uzmanlaşmaya doğru bir eğilim yaratmaktadır.

Karşılaştırmalı üstünlüklerin oynak yapıda olup olmadığı belirlenirken ise, alt sektörler bazında daha detaylı bir inceleme yapılmıştır. CVTSI olarak hesaplanan karşılaştırmalı üstünlüklerdeki oynaklık katsayıları imalat sanayinde emek ve sermaye yoğun sektörler için incelendiğinde, özellikle 2000 yılından itibaren zaman içerisinde dalgalı seyir izlemektedir. Nitekim TSI değerleri alt sektörler açısından detaylı olarak incelendiğinde de, birçok sektörde üstünlüklerin oynak bir yapıda olduğu açıkça görülmektedir. İki dönemde de, hem karşılaştırmalı üstünlüğün olduğu hem de olmadığı birçok sektörde yıldan yıla ani artış ve azalışlar şeklinde dalgalanmalar mevcuttur. Bu da, Türkiye imalat sanayinde sektörlerin zaman içerisinde kaleydoskopik bir yapı sergilediğini ve Kaleydoskopik Karşılaştırmalı Üstünlükler Hipotezinin temelinde yer alan, karşılaştırmalı üstünlüklerin "kaleydoskopik" hale geldiği iddiasının Türkiye'de gözlemlendiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen bu sonuçlar, Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinde bugün bir malda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olunan bir malda yarın aniden karşılaştırmalı üstünlüğün kaybedilebileceğini, dolayısıyla da üstünlüğü elde edebilmek için gerek günümüzün gerektirdiği teknolojik gelişmelere ayak uydurmanın gerekse de beşeri sermaye birikimini arttırmanın bir anlamda zorunlu hale geldiğini göstermektedir.

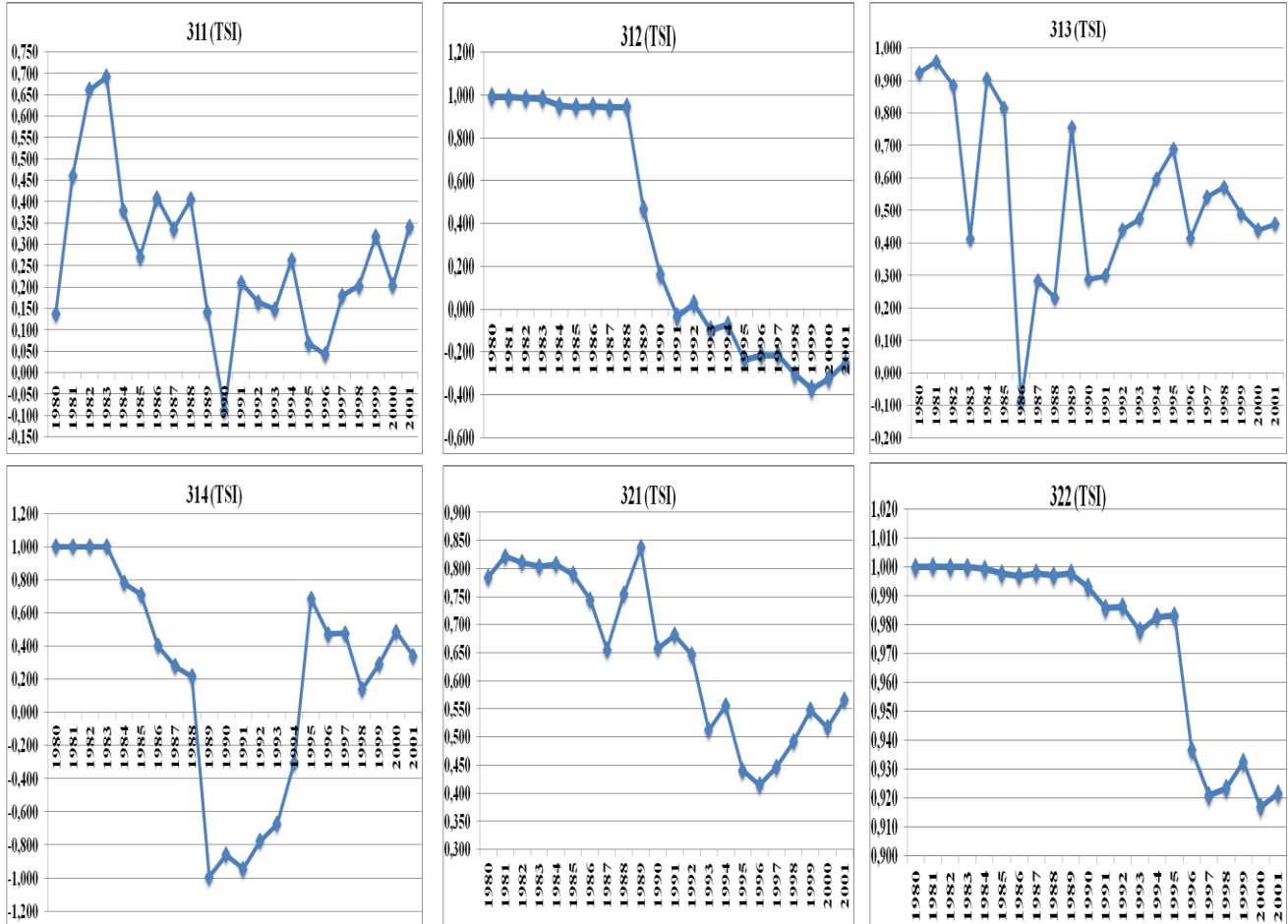
KAYNAKÇA

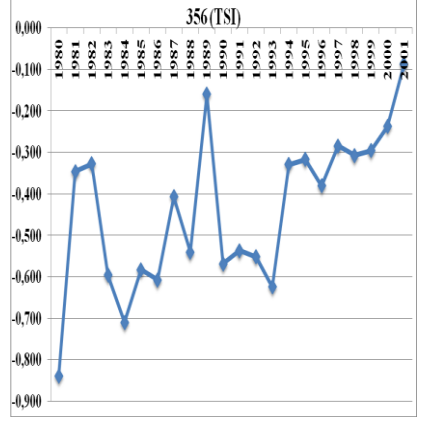
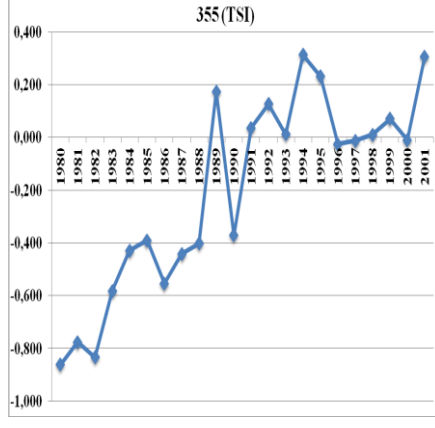
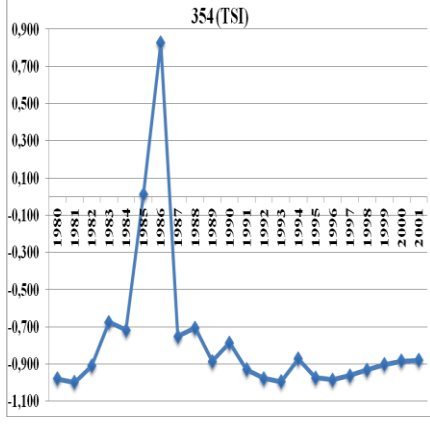
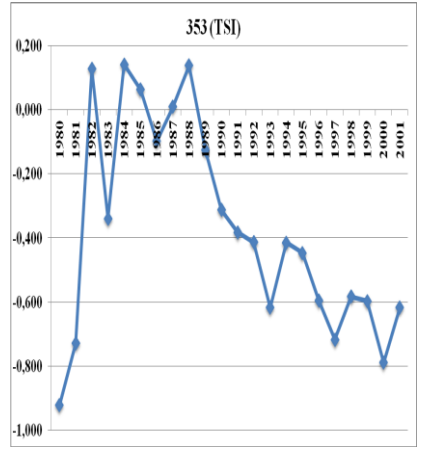
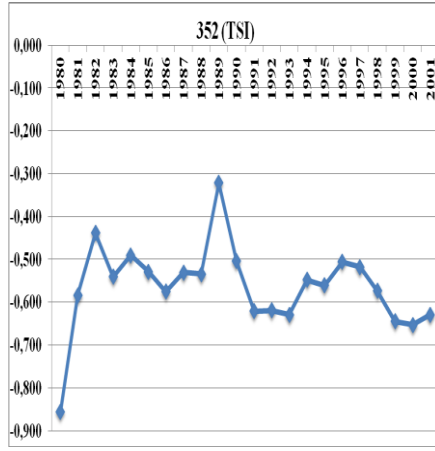
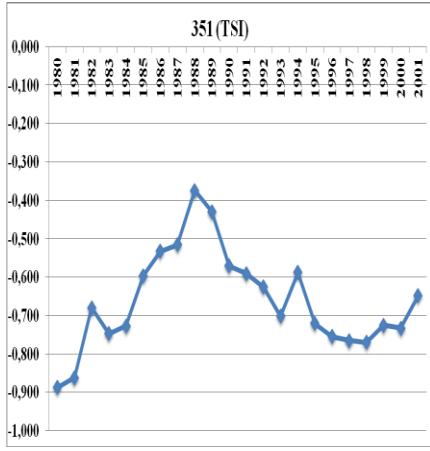
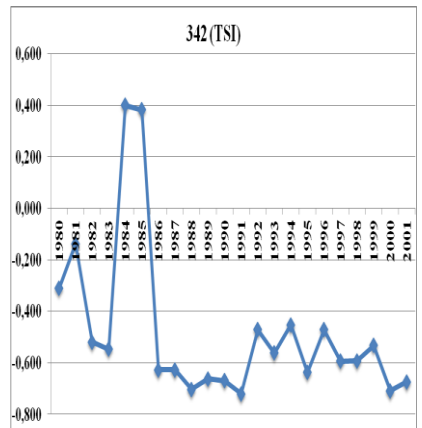
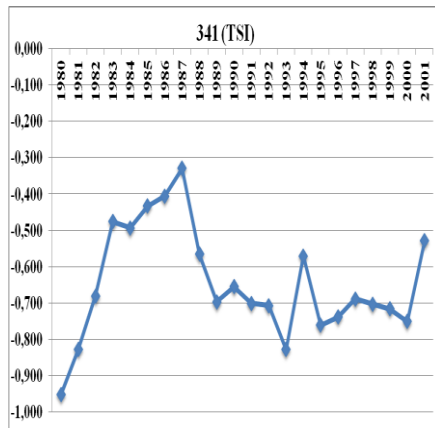
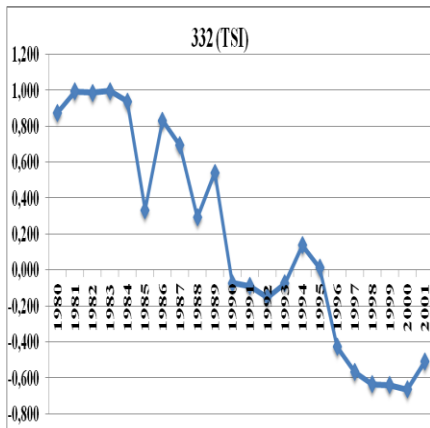
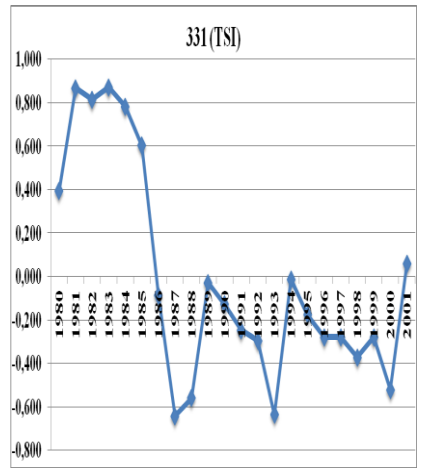
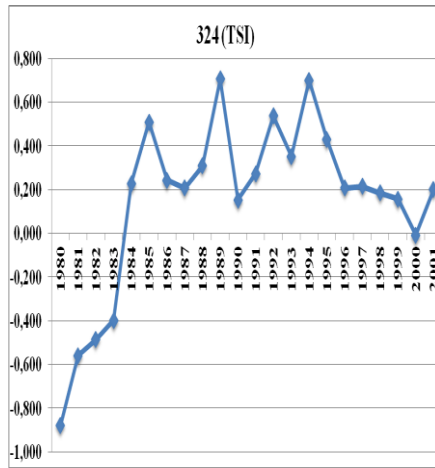
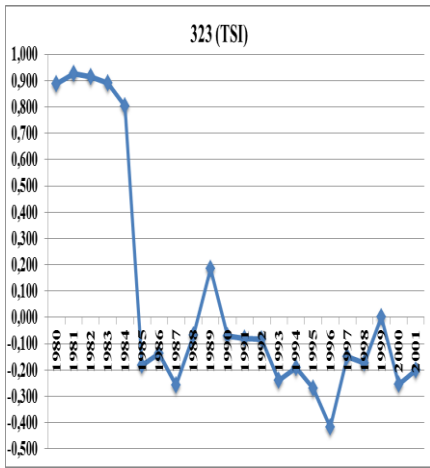
- AKGÜN GÜNGÖR, Gonca (2015). *Kaleydoskopik Karşılaştırmalı Üstünlükler Hipotezi Çerçevesinde Uluslararası Ticaret, İstihdam ve Gelir Dağılımı İlişkisinin Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AYDIN, Faruk, Hülya SAYGILI, Mesut SAYGILI ve Gökhan YILMAZ (2010). "Dış Ticarete Küresel Eğilimler ve Türkiye Ekonomisi", *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Çalışma Tebliği*, No. 10/01.
- BALASSA, Bela (1965). "Trade Liberalisation and 'Revealed' Comparative Advantage", *The Manchester School*, Vol. 33, s. 99-123.
- BAYRAKTUTAN, Yusuf (2003). "Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 2, s. 175-186.
- BENDER, Siegfried ve Kui-Wai LI (2002). "The Changing Trade And Revealed Comparative Advantages of Asian and Latin American Manufacture Exports", *Center Discussion Paper*, No. 843, s. 1-26.
- BHAGWATI, Jagdish (1991). *The World Trading System at Risk*, Princeton: Princeton University and Harvester Wheatsheaf.
- BHAGWATI, Jagdish (1993). "The Demands to Reduce Domestic Diversity among Trading Nations", *Discussion Paper*, No. 678, s. 1-54.
- BHAGWATI, Jagdish (1998a), *A Stream of Windows: Unsettling Reflections on Trade, Immigration, and Democracy*, ABD: The MIT Press.
- BHAGWATI, Jagdish (1998b). "Free Trade: What Now?", *International Management Symposium*, Switzerland: University of St. Gallen.
- BHAGWATI, Jagdish (2005a). "A New Vocabulary for Trade", *The Wall Street Journal*, <http://yaleglobal.yale.edu/content/new-vocabulary-trade>, (Erişim Tarihi: 12.01.2012).
- BHAGWATI, Jagdish (2004). *In Defense of Globalization*, New York: Oxford University Press, No. 10016.
- BHAGWATI, Jagdish (2006). "Globalization and Germany: Wrong Fears and Right Responses", <http://hdl.handle.net/10022/AC:P:8127>, (Erişim Tarihi: 15.01.2012).
- BHAGWATI, Jagdish (2007a). *In Defense of Globalization: With a New Afterword*, USA: Oxford University Press.
- BHAGWATI, Jagdish (2010). "Why the World is Not Flat", <http://www.worldaffairsjournal.org/blog/jagdish-bhagwati/why-world-not-flat>, (Erişim Tarihi: 12.01.2012).
- BHAGWATI, Jagdish ve Vivek DEHEJIA (1994). "Freer Trade and Wages of the Unskilled: Is Marx Striking Again?", *Discussion Paper*, No. 672.
- DAVIDSON, Carl ve Steven J. MATUSZ (2000). "Globalization, Employment, and Income: Analyzing the Adjustment Process", *The International Economics Association Meetings*, University of Nottingham, s. 1-48.
- DAVIDSON, Carl ve Steven J. MATUSZ (2003). "Trade and Turnover: Theory and Evidence", *Review of International Economics*, s. 1-43.
- DAVIDSON, Carl ve Steven J. MATUSZ (2008). "Globalization and Turnover", in *Globalisation and Labour Market Adjustment*, Ed: David Greenaway, Richard Upward and Peter Wright, s. 6-30.
- DEHEJIA, H. Vivek (1995). *Three Essays on International Trade*, Doktoral Thesis of Philosophy, Columbia: Columbia University, Supervisor: Jagdish Bhagwati, OMI Number: 9533539.

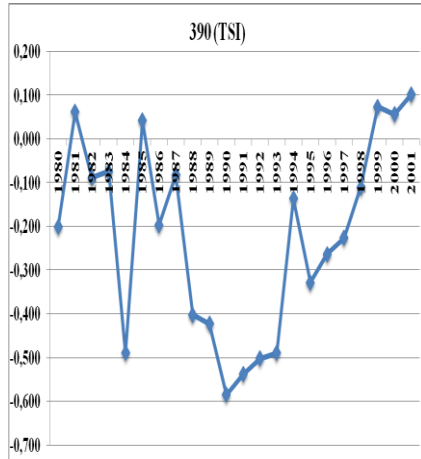
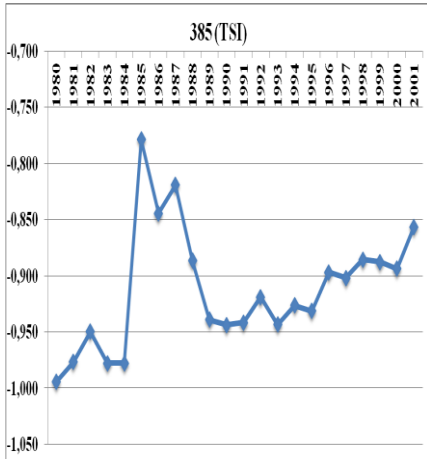
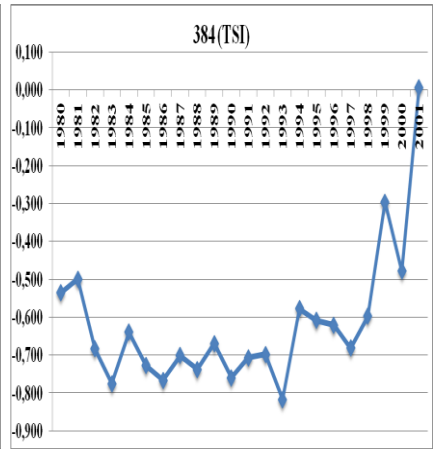
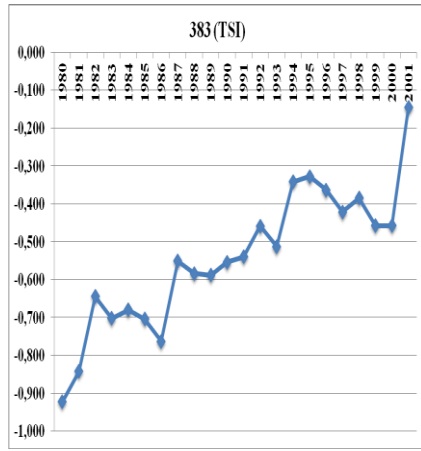
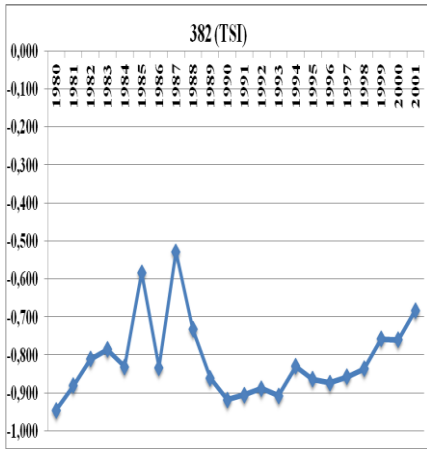
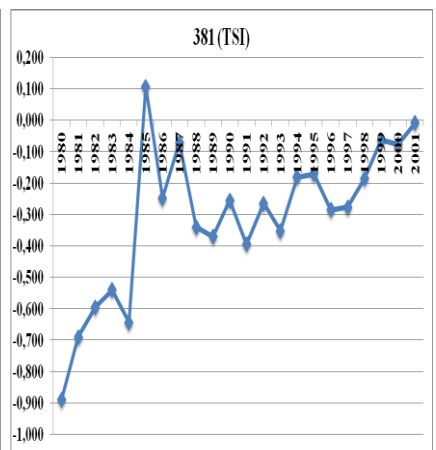
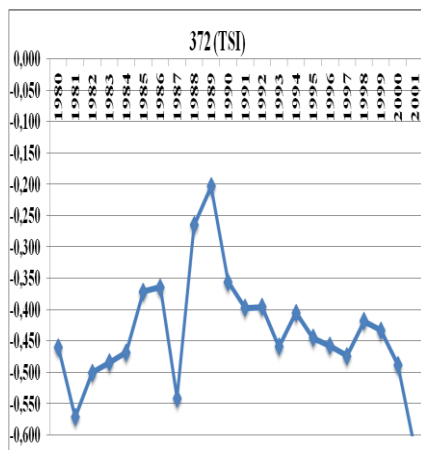
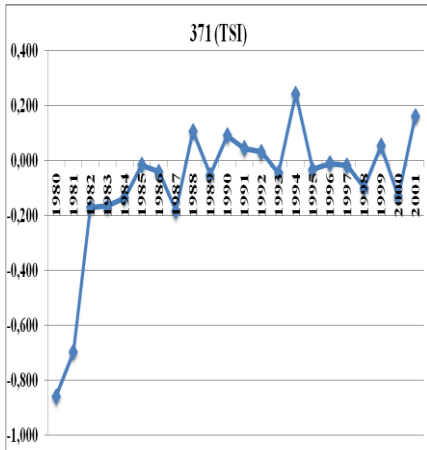
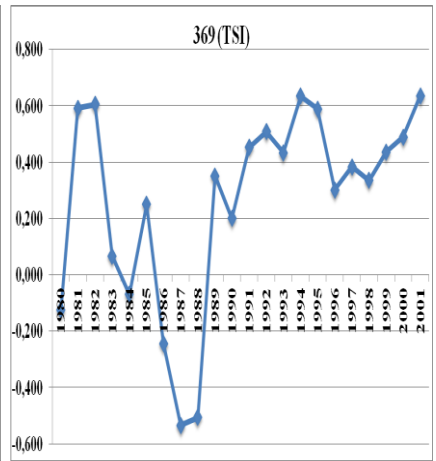
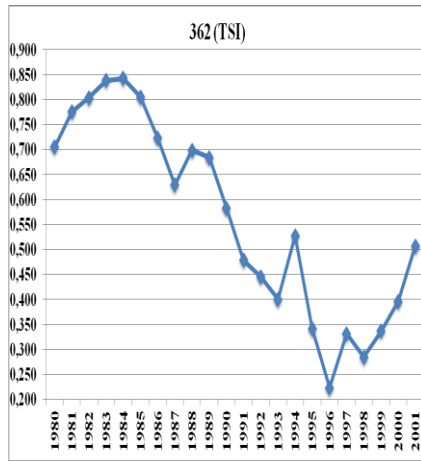
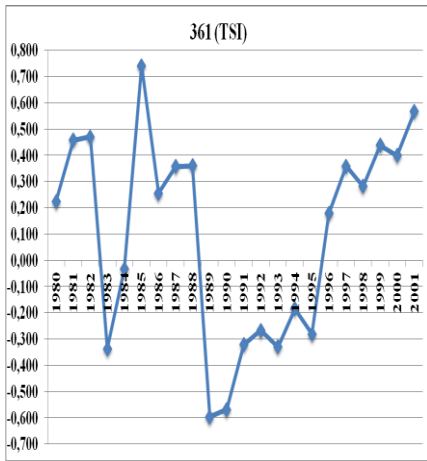
- DEHEJIA, H. Vivek (1996). "International Trade the Domestic Wage Structure: Alternative Explanations", *Economics Series*, No. 34, s. 1-37.
- DONGES, Juergen B. ve James RIEDEL (1976). "The Expansion of Manufactured Exports in Developing Countries: An Empirical Assessment of Supply and Demand Issues", *Kiel Working Papers*, No. 49.
- EROĞLU, Nadir (2003). "Türkiye'de İktisat Politikalarının Gelişimi (1923-2003)", *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, 80. Yılında Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu, İstanbul.
- GÖKALP, M. Faysal ve Gonca AKGÜN (2011). "Türkiye İmalat Sanayinde Serbest Ticaretin İstihdam Etkisi", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, C. 48, S. 552, s. 85-94.
- IRAWAN, Tony ve Evgeniya YUSHKOVA (2013). "Competitiveness of Manufacturing Sector: Gross Trade versus Value Added Trade", <http://ofce-skema.org/wp-content/uploads/2013/06/yushkova.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.11.2014).
- KILIÇ, Cüneyt (2012). "Finansal Liberalizasyon Sürecinde Türkiye'nin Sektörel Yapısında Meydana Gelen Değişmeler", *KAÜ İİBF Dergisi*, C. 3, S. 4, s. 107-148.
- KÖSE, Salih (2002). "24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programlarının Karşılaştırılması", *Planlama Dergisi*, 42.Yıl Özel Sayısı, Ankara, s. 119-128.
- MASSÉ, Philippe (2001). "Trade, Employment and Wages: A Review of the Literature", *Human Resources Development Canada*, <http://www.dfaitmaeci.gc.ca/eet/pdf/09-en.pdf>, (Erişim Tarihi: 23.05.2013).
- ÖZCAN, H. Avni (1998). "Dünden Bugüne Dış Ticaretimizdeki Gelişmeler", *Dış Ticaret Dergisi*, S. Özel Sayı, http://web.sakarya.edu.tr/~kaymakci/makale/dunden_bugune.pdf, (Erişim Tarihi: 10.05.2014).
- SAVRUL, Burcu K., Hasan Alp ÖZEL ve Cüneyt KILIÇ (2013). "Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, C. 8, S. 1, s. 55-78.
- TRACA, Daniel A. (2005). "Labor Markets and Kaleidoscopic Comparative Advantage", *Review of International Economics*, Vol. 13, No. 3, s. 431-444.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK) (2015). "İstatistiki Göstergeler", www.tuik.gov.tr.
- ZAKHILWAL, Hazrat-Omar (2001). *Trade and Wages: A non-Stolper-Samuelson Explanation Evidence from Canada*, Doktoral Thesis of Philosophy, Canada: Carleton University, Supervisor: H. Vivek Dehejia.

EKLER

EK 1. 1980-2001 Döneminde Türkiye İmalat Sanayi Alt Sektörlerinde Ticari Uzmanlaşma İndeksinin Seyri (ISIC Rev.2)

EK 2. 2002-2013 Döneminde Türkiye İmalat Sanayi Alt Sektörlerinde Ticari Uzmanlaşma İndeksinin Seyri (NACE Rev. 2)

